

ZDZISŁAW KUPISIŃSKI SVD

KULT ŚWIĘTEJ BARBARY W POLSKIEJ RELIGIJNOŚCI LUDOWEJ

Eschatologiczny charakter Kościoła wskazuje wiernym ukierunkowanie na Kościół w niebie. Święci wywodzący się z różnych kontynentów, środowisk społecznych, wykonujący w czasie życia ziemskiego różne zawody i realizujący własne powołanie samotnie lub we wspólnocie, a przebywający po śmierci ze zmartwychwstałym Chrystusem, są inspiracją dla wierzących w naśladowaniu ich postaw. Życie tych wybranych, kształtowane według rad ewangelicznych, prowadzi do osiągnięcia pełni człowieczeństwa, co w chrześcijańskiej filozofii życia wiedzie ku wspólnocie z Jezusem Chrystusem. Obchodząc pamięć świętych, człowiek ma możliwość analizy własnego postępowania i konfrontowania go z życiem tych, których Kościół wskazuje wiernym za wzór do naśladowania. Święci ukazują równocześnie drogę każdemu z wierzących do takiego zjednoczenia z Bogiem przez Chrystusa w różnych sytuacjach i warunkach ludzkiego życia¹.

W adwentowej liturgii przypada wiele świąt i wspomnień świętych, którzy dali dowody świętości w różnych dziedzinach życia. Kościół „przedstawia wiernym ich przykłady, pociągające wszystkich przez Chrystusa do Ojca, a przez ich zasługi wyjednywa dobrodziejstwa Boże” (KL 104). Wśród świętych niewiast wspomnianych w Adwencie dominuje postać Najświętszej Ma-

---

Dr hab. ZDZISŁAW KUPISIŃSKI SVD, prof. KUL – adiunkt Katedry Historii i Etnologii Religii w Instytucie Teologii Fundamentalnej KUL; adres do korespondencji: ul. Jagiellońska 45, 20-950 Lublin 11, skr. poczt. 1110.

¹ Zob. B. N a d o l s k i. *Liturgika. Liturgia i czas*. T. 2. Poznań 1991 s. 174; Z. W i t. *Liturgika*. W: *Być chrześcijaninem dziś. Teologia dla szkół średnich*. Red. M. Rusecki. Lublin 1992 s. 425; K. B a r t o s z e w s k i. *Adwent III. W tradycji polskiej*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 1. Red. F. Gryglewicz [i in.]. Lublin 1973 kol. 114 (dalej cyt.: EK).

ryi Panny, a następnie św. Barbary i św. Łucji. Obok kultu religijnego, uwiadaczniającego się w zanoszonych do nich modlitwach o wstawiennictwo, występuje także wiele ludowych zwyczajów, obrzędów i wierzeń, które swą genezą sięgają odległych czasów. Przedmiotem artykułu jest ukazanie znaczenia postaci św. Barbary w polskiej tradycji i religijności ludowej.

W opracowaniu zagadnienia autor korzystał z własnych etnograficznych badań terenowych, prowadzonych w regionach opoczyńskim i radomskim w latach 1990-1993; 1995-2005 oraz prac magisterskich i doktorskich, które powstały na specjalizacji religioznawstwa w Instytucie Teologii Fundamentalnej KUL. W celu pełniejszego przedstawienia obrzędowości i religijności ludowej, skupiającej się wokół św. Barbary na terenie naszego kraju, korzystano z literatury przedmiotu. Artykuł składa się z trzech paragrafów. W punkcie pierwszym zostanie przedstawiona postać św. Barbary. Po zaprezentowaniu związanych notek biograficznych o Świętej, zostanie ukazane jej znaczenie w polskiej religijności ludowej, a w paragrafie trzecim w zwyczajach i przysłowiach ludowych.

I. LEGENDA ŚW. BARBARY

W liturgii Kościoła 4 grudnia wspominamy św. Barbarę, dziewicę i męczennicę. Łacińskie słowo „barbara” znaczy tyle, co mieszkanka spoza Grecji, cudzoziemka. Należy ona do tych świętych, których akta zaginęły, ale żywa pamięć o niej zachowała się do czasów współczesnych. Nie znamy dokładnie daty jej śmierci. Przypuszcza się, że około roku 305, za panowania cesarza Maksymiana Galeriusza (305-311), kiedy to dochodziło do najkrwawszych prześladowań chrześcijan. Przekaz legendarny mówi o niej, że była córką Dioskura z Nikomedii (lub Heliopolis) w Bitynii, sprawującego w mieście wysoki urząd. Była tak piękna, że o jej rękę ubiegało się wielu najznakomitszych młodzieńców. Ona jednak odrzucała wszystkie propozycje, gdyż bez wiedzy ojca przyjęła chrzest i złożyła ślub dozgonnej czystości jako oblubienica Chrystusa².

---

² J. G ó r e c k a. *Barbara*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 2. Red. F. Gryglewicz [i in.]. Lublin 1976 kol. 14; B. O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia. Rzecz o Adwencie i Bożym Narodzeniu – historia, tradycja, obyczaj polski*. Warszawa 2008 s. 60; K. Z a l e s k i. *Święci na każdy dzień*. Łódź 1984 s. 751 n.

Na wieść o tym ojciec, chcąc ratować swoją posadę i życie w mieście, starał się zmusić Barbarę do wyrzeczenia się wiary i zawarcia małżeństwa. Rozgniewany ojciec, głównie z tego powodu, że przyjęła chrześcijaństwo, zamknął ją w wieży bez okien, z wymalowanymi na ścianach wizerunkami pogańskich bożków oraz rysunkami przedstawiającymi słońce, księżyc i gwiazdy. Tak uwięzioną zmuszano przez różnego rodzaju tortury, aby oddawała cześć bożkom, wyrzekając się Jezusa Chrystusa. Barbara jednak nie poddała się. Z pomocą boską i ludzką (przy pomocy nawróconych na chrześcijaństwo murarzy), udało się jej zbiec z więzienia. Legenda opowiada, że przed ściganą na rozkaz ojca Świętą, rozstąpiła się góra dając jej chwilowe schronienie. Jednak ojcowscy siepacze schwytali ją, odarli z szat i torturowali. Barbara jednak wykazała się wielkim męstwem, nie przestawała się modlić i chwalić Boga³.

Według legendy, znanej w wielu regionach Polski, Barbarę w ostatnich godzinach jej życia w więzieniu nawiedził Jezus Chrystus, który ją „pocieszał, „koił jej ból i ocierał łzy”, a aniołowie z nieba przynieśli szatę, okrywając jej nagość i krwawiące rany, zwłaszcza po uciętych na torturach piersiach. Barbara zachowała wiarę i chwaliła Boga aż do męczeńskiej śmierci. Legenda głosi, że w chwili, gdy kaci ścięli mieczem głowę Barbary, jej ojciec zginął rażony gromem i ogniem spadającym z jasnego nieba⁴.

IkonoGRAFIA najczęściej przedstawia św. Barbarę w stroju królowej w koronie, podkreślając w ten sposób jej szlachejne pochodzenie. W ręku trzyma palmę męczeństwa czy też zwycięstwa lub kielich z Hostią. Legenda głosi, że przed jej śmiercią anioł z nieba przybył do niej z Komunią świętą. Czasami przedstawiana jest z wieżą, w której miała być zamknięta przez ojca. Wieża posiadała trzy okienka, by przypominały św. Barbarze prawdę katolic-

³ O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 60.

⁴ Tamże s. 59 n.; U. J a n i c k a - K r z y w d a. *Patron, atrybut, symbol*. Poznań 2003 s. 31; W. A. N i e w e g ł o w s k i. *Leksykon świętych*. Warszawa 1998 s. 195; W. P i s z c z e k C M. *Wspomnienie świętych na każdy dzień. Martyrologium*. Kraków 2005 s. 281. Być może ta nietypowa śmierć, zadana z ręki własnego ojca, rozstawiła św. Barbarę na Wschodzie i Zachodzie, a jej żywoty ukazały się w językach: greckim, syryjskim, koptyjskim, ormiańskim, chaldejskim, a w wiekach średnich we wszystkich europejskich językach. W Kościele powszechnym ślady jej kultu istnieją na Wschodzie już IV wieku, gdzie jej imieniu nadano tytuł klasztoru w Edessie, w VII wieku bazylice koptyjskiej w Kairze, a w IX wieku tytuł kościoła w Konstantynopolu. Koptowie do tej pory utrzymują, że relikwie św. Barbary znajdują się w Starym Kairze w dzielnicy koptyjskiej, w kościele pod jej wezwaniem. W Kościele zachodnim pod wezwaniem św. Barbary było w Rzymie oratorium, gdzie papież Grzegorz Wielki (590-604) często przebywał na modlitwie. G ó r e c k a. *Barbara* I. *Kult*; II. *W folklorze polskim*. EK. T. 2 kol. 14-16; Z a l e s k i. *Święci na każdy dzień* s. 751 n.

kiej wiary o Trójcy Świętej. Postać Barbary przedstawiana bywa także z mieczem w ręku⁵.

II. ZNACZENIE ŚWIĘTEJ W POLSKIEJ RELIGIJNOŚCI LUDOWEJ

W Polsce kult św. Barbary był zawsze żywy. Najstarsze ślady obchodzenia święta pochodzą z katedry krakowskiej na Wawelu. Pierwszą wzmiankę o liturgicznym wspomnieniu Świętej, pod datą 4 grudnia, spotykamy już w „Modlitewniku Gertrudy”, córki Mieszka II (w. XI). W wieku XIII i XIV Święta staje się już tematem kazań, w których podkreślano jej heroiczne cnoty. Opis jej życia przedstawiano na kartach powstających wówczas „Żywotów Świętych” (1354 r.). W XV w. Wydział Teologiczny na Akademii Krakowskiej obrał ją za patronkę. Stała się bohaterką wielu pieśni kościelnych oraz tzw. dziadowskich, a także powstających przez wieki legend zarówno w tradycji europejskiej, jak i polskiej⁶.

Ku jej czci wybudowano ponad 100 kościołów i wiele ołtarzy. Najstarszy kościół powstał w roku 1262 w Bożygnowie koło Środy Śląskiej⁷. Wyrazem kultu dla niej stały się także fundowane przez hutników, górników i robotników różnych branż dzwony kościelne odlewane ze spiżu. Na nich umieszczano stosowne napisy, jak na przykład: „Święta Barbaro weź w opiekę stan

---

⁵ Jej wizerunki uwieczniali m.in. tacy artyści, jak: Raffael, Matteo di Giovanni, Lorenzo Lotto, Guidoccio Cozzarelli, Boticelli i inni. J. W z o r e k. *Barbara*. IV. *Ikonografia*. EK. T. 2 kol. 18-20. Zob. też: Z a l e s k i. *Święci na każdy dzień* s. 752; O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 60; J. W y s o c k i. *Adwent i Boże Narodzenie. Liturgia domowa*. Olsztyn 1994 s. 114.

⁶ G ó r e c k a. *Barbara I. Kult* kol. 14.

⁷ Najwięcej kościołów pod wezwaniem św. Barbary jest na Śląsku (łącznie w archidiecezji katowickiej i diecezji gliwickiej znajduje się 9 kościołów pod wezwaniem św. Barbary; cyt. za: I. B u k o w s k a - F l o r e Ń s k a. *Kult świętych i jego symboliczne wartości w religijności ludowej*. W: *Pluralizm kulturowy i religijny współczesnego świata. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu profesorowi Henrykowi Zimoniowi SVD w 70. Rocznice urodzin*. Red. Z. Kupisiński, S. Grodz. Lublin 2010 s. 340 przypis 5) oraz w Małopolsce i na Pomorzu. W kościele pobernardyńskim na „Karczówce” w Kielcach znajduje się pochodzący z XVII wieku unikalny posąg św. Barbary wykonany z ołowiu. W topografii polskiej występuje 16 miejscowości, które zapożyczyły sobie nazwę od imienia Barbara. Z a l e s k i. *Święci na każdy dzień* s. 753; O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 60.

górnicy”, „Głosem swym wzywa na mszę św. i szerzy cześć św. Barbary skutecznej obrony braci górników”⁸.

Święta Barbara jest patronką dobrej śmierci, cnotliwych narzeczonych i życia rodzinnego, opiekunką w czasie pożarów, burz z piorunami, chorych na dżumę oraz kaplic cmentarnych. Czczona jest przede wszystkim przez osoby, które w swych zawodach narażone są na niespodziewaną nagłą śmierć, jak: górnicy, hutnicy, marynarze, rybacy, żołnierze, kamieniarze, więźniowie, murarze, artylerzyści, cieśle, kowale, rakielnicy i wytwórcy sztucznych ogni. Pracownicy tych zawodów czczą ją na swój własny, specyficzny sposób. Przez jej wstawiennictwo zanosili modlitwy do Boga szczególnie ci, którzy chcieli sobie uprosić szczęśliwą śmierć. Rękopisy kaznodziejskie Peregryna z Opola podkreślają, że Barbara modliła się w chwili śmierci o to, aby każdy wspominający jej męczeństwo mógł w ostatniej godzinie „otrzymać łaskę prawdziwego żalu i spowiedzi oraz sakrament Najświętszego Ciała”. Wymieniano ją wśród 14 Orędowników, „mających stały dyżur ratowniczy nad światem”⁹.

Górnicy wybrali ją na swoją wyjątkową patronkę. Jak twierdzą niektórzy respondenci w Wieszowie, grotą, w której schroniła się Święta na skutek obsunięcia się w niej skały (uciekając przed ojcem noszącym się z zamiarem jej zabicia), została „zamknięta” i Barbara pozostała w jaskini, dlatego kojarzyła się górnikom z „grubowymi chodnikami” (górnicznymi chodnikami) i „pracą na dole”¹⁰. Czyhające w podziemnych chodnikach kopalń niebezpieczeństwa: zaważenia, wybuchy gazu, pożary czy inne żywioły, nad którymi mimo postępu techniki trudno zapanować sprawiają, że górnicy i ich rodziny szukają pomocy w opiece Boga za wstawiennictwem św. Barbary, zwanej na Śląsku Barbórką. Wierzą w jej moc nie tylko na tym, ale i na „tamym

---

⁸ Napisy pochodzą z dzwonów odlanych w 1985 roku dla kościoła pod wezwaniem św. Pawła w Nowym Bytomiu. B u k o w s k a - F l o r e Ń s k a. *Kult świętych* s. 342.

⁹ B. B a z i e l i c h. *Święta Barbara – patronka górników*. W: *Górniczny stan w wierzeniach, obrzędach, humorze i pieśniach*. Red. D. Simonides. Katowice 1988 s. 343-372; O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 61; G ó r e c k a. *Barbara I. Kult; II. W Folklorze polskim* kol. 14-16; J. P o ś p i e c h. *Zwyczaje i obrzędy doroczne na Śląsku*. Opole 1987 s. 20; Z a l e s k i. *Święci na każdy dzień* s. 753. W Opolskiem niektórzy znają specjalną modlitwę o szczęśliwą śmierć: „Święta Barbaro męczennico uboga, kto Tobie służy, niech nagle nie umrze. Dej, by jo tyż nagle nie umarł”. F. J ę d r a k. *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia doroczne w dekanacie gorzowskim (diecezja opolska)*. T. 1. Lublin 2000 s. 86 n. (mps KUL); Z a l e s k i. *Święci na każdy dzień* s. 753.

¹⁰ G. K o z i e r s k a. *Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia adwentowe i bożonarodzeniowe w parafii św. Trójcy w Wieszowie (diecezja gliwicka)*. Lublin 1998 (mps KUL) s. 37.

świecie”. Dlatego wizerunki św. Barbary znajdują się na zewnątrz kopalń oraz w chodnikach „na dole”. Natomiast powszechnie w kościołach, kapliczkach, na feretronach i górniczych sztandarach, a ostatnio nawet na nagrobkach górników na porcelitowych medalionach spotyka się z napisem: „Święta Barbaro, patronko górników, módl się za nami”¹¹.

Jej opiece polecają się szczególnie górnicy zjeżdżający do pracy pod ziemią, co najlepiej wyrażone jest w zanoszonych prośbach: „Święta Barbaro, zlituj się nade mną, ażebym nie został pod tą ziemią ciemną”. Modlono się w chwili zagrożenia. Wierzono, że ci, którzy się do niej zwracają w modlitwie, a nawet pobożnie westchną, doznają opieki podczas nieszczęścia. W razie zabłąkania, wyprowadzi ich na właściwą drogę, ustrzeże przed nieszczęściem, a umierającym pomoże przyjąć Najświętszy Sakrament¹².

Obdarowanie jej tym zaufaniem w poetyckiej formie przedstawiają wypowiedziane przez nich słowa wiersza:

Schodzą górnicy pod ziemię
w ciemność daleko od słońka
wychodzi im tu naprzeciw
Święta Barbara patronka

Płomień chyboce się w lampach
Na czarnej ścianie drżą cienie
Szczęść Boże słycać głos Świętej
serdeczne to pozdrowienie

Szczęść Boże górniczy chórem
odrzekną swojej patronce
I jasno w całej kopalni
jak gdyby wzeszło słońce¹³.

¹¹ Zob. B u k o w s k a - F l o r e ń s k a. *Kult świętych* s. 343. Po trudnych powojennych czasach, kiedy zaczęto usuwać krzyże i symbole religijne z kopalń i fabryk, od 1980 roku robotnicy zaczęli je uroczysto wprowadzać. Przy kopalni im. „30-lecia PRL” w Jastrzębiu postawiono znacznych rozmiarów figurę św. Barbary. Z a l e s k i. *Święci na każdy dzień* s. 753. Została także ogłoszona patronką miasta Ruda Śląska (3 II 1998 r.). Tamże s. 344 n. Wizerunek św. Barbary znajduje się w herbie miasta Strumień (województwo śląskie). W Chorzowie wzniesiono kościół pod jej wezwaniem, a kopalni węgla nadano imię „Barbara-Wyzwolenie”. J. L i g ę z a, M. Ż y w i r s k a. *Zarys kultury górniczej*. Katowice 1964 s. 171 n.; A. D u d e k. *Zwyczaj, obrzędy i wierzenia doroczne na ziemi pszczyńskiej*. Lublin 1986 (mps) s. 75. Obserwacja własna.

¹² Tamże. Zob. też: B. B a z i e l i c h. *Święta Barbara – patronka górników*. W: *Górnicy stan w wierzeniach, obrzędach i pieśniach*. Red. D. Simonides. Katowice 1988 s. 356 n.

¹³ Według informacji T.K., K.K., J.K. z Rusinowic.

W pierwszej połowie XX wieku i jeszcze kilka lat po II wojnie światowej górnicy przed zjazdem na dół „szolom do chodnika” modlili się przed wizerunkiem św. Barbary w cechowni. Modlitwom i śpiewom przewodniczył jeden z nich, zwany śpiewok. Oto fragment jednej z nich:

Barbaro święta, patronko konania
 Wołamy grzeszni twego zlitowania:
 Użycz nam darów z panińskiej czystości,
 Oddał sprośności.
     Cały świat wzywa twój ratunku,
     Przybądź na pomoc w ostatnim frasunku,
     Między niewiernym urodzonaś ludem,
     Niebios jest cudem
 Dyoskur ojciec na chrześcijan srogi,
 Fałszywe kazał adorować bogi,
 Nie chciałaś w świętej zatopiona Trójcy
 Słuchać zabójcy [...].
     Przez twa patronko wiarę chrystusową,
     Którąś ucięta potwierdziła głową,
     Schył serca nasze, niech się poprawimy,
     Grzechu odstępimy [...].
 Barbaro święta! Padamy przed tobą,
 Masz Boga pod krwi i ciała osobą,
 Daj nam w te podróz święte posilenie,
 Pewne zbawienie [...].
     A gdy masz władzy tyle na Syjonie,
     Bądź przy ostatnim, prosimy Cię zgonie,
     Niech się pokutą z czartowskiej korzyści,
     Każdy oczyści¹⁴.

Kult św. Barbary przejawiał się w codziennym życiu górniczych rodzin. Prośby o jej wstawiennictwo dostrzega się w formułach „pożegnań” i „powitań” ojca idącego na „grubę” (kopalnia). Wychodząc z domu do pracy, mówił: „Zostańcie tu z Bogiem” lub „z Bogiem”, na co żona lub ktoś z domowników odpowiadał: „Niech Pan Bóg i śwynto Barborka czuwajom nad tobą”¹⁵ lub „Niech śwynto Barborka mo nad Tobom opieka”¹⁶. A gdy wra-

¹⁴ O św. Barbarze pannie i męczennicy. M. M i o d u s z e w s k i. *Śpiewnik kościelny*. Kraków 1838 s. 200. Zob. też: R. K r u k. *Zwyczaj, obrzędy oraz wierzenia adwentowe i bożonarodzeniowe w parafii pw. św. Barbary w Przeworsku (diecezja przemyska)*. Lublin 2003 s. 46 oraz 125 n.; B u k o w s k a - F l o r e Ń s k a. *Kult świętych* s. 344.

¹⁵ K ę d z i e r s k a. *Zwyczaj, obrzędy oraz wierzenia adwentowe* s. 37.

¹⁶ Tamże. Zob. też: H. G e r l i c h, M. G e r l i c h. *Sacrum, rodzina, tradycje*. Katowice 1995 s. 31 n.

cał z „szychty do domu” (zmiany), żona witała go słowami: „Dzięki Bogu, żeś zdrowy i przyszoł” lub „A niech będzie pozdrowiona święto Barbórka, żeś zdrowy”¹⁷.

W uroczystość św. Barbary górnicy uczestniczą we Mszy św., która jest sprawowana w kościele w intencji wszystkich górników oraz ich rodzin. Ubierają się na tę okazję odświętnie „elita na galowo” (w mundurach górniczych), a inni w „ancugi” (marynarki). Rangę święta podkreślają wnoszone na Msze św. górnicze sztandary. „W kościele była wielka uroczystość. Grała orkiestra. Figura św. Barbary stała pośrodku kościoła. Ludzie szli na ofiarę”¹⁸. W czasie nabożeństwa dziękują Bogu za błogosławieństwo w pracy i w życiu rodzinnym, a św. Barbarze za opiekę i wstawiennictwo nad nimi przed Bogiem. To zawierzenie i wiarę górniczego stanu ujęto w wypowiedzianych słowach: „Barbara święta o górnikach pamięta”¹⁹.

Po Mszy św. formułowano orszak, który rozpoczynała górnicza orkiestra, za nią szli przełożeni, a następnie górnicy, udając się z powrotem do kopalni. Tam odbywało się pasowanie na majstra oraz na rębacza, zwane „wyzwoliiny”, podczas których uroczystość wprowadzano młodego adepta do górniczego stanu. Najważniejszym momentem tego rytuału był skok przez płat skóry, czyli tzw. łatę (półkolisty skórzany fartuch do podkładania pod kolana lub siedzenia w czasie pracy), na którym zjeżdżało się sztolniami na dół, do wyřębawiska. Po uroczystości odbywała się wspólna zabawa połączona z poczęstunkiem, gdzie młodzi przyjęci na górników, wkupywali się do górniczego grona, stawiając starszym „niecke krupnioków, gorzałkę i kufle piwa. Starsi „robili młodych za błazna”, „posprawiano o fedrowaniu” (opowiadano o urabianiu węgla)²⁰.

---

¹⁷ K ę d z i e r s k a. *Zwyczaj, obrzędy oraz wierzenia adwentowe* s. 38; według informacji J.P. z Rybnika; J.K. z Rusinowic. Zob. też: O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 61.

¹⁸ K ę d z i e r s k a. *Zwyczaj, obrzędy oraz wierzenia adwentowe* s. 38.

¹⁹ Według informacji J.P. z Rybnika; J.K. z Rusinowic i wielu innych respondentów. Obserwacja własna. O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 61; D u d e k. *Zwyczaj, obrzędy i wierzenia doroczne* s. 76.

²⁰ Według informacji J.P. z Rybnika; J.K. z Rusinowic. Zob. też: K ę d z i e r s k a. *Zwyczaj, obrzędy oraz wierzenia adwentowe* s. 39; S. W a l l i s. *Obrzędy ludowe na Śląsku. W: Przewodnik Młodzieży Powstańczej. Kalendarz Oddziałów Młodzieży Powstańczej na rok 1935.* Katowice 1935 s. 96; K. S o b c z y Ń s k a. *Obrzędy i zwyczaj doroczne na Górnym Śląsku.* W: J. M a r c i n k o w a, K. S o b c z y Ń s k a. *Pieśni, taniec i obrzędy Górnego Śląska.* Warszawa 1973 s. 232; O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 64.

W tym dniu wszyscy górnicy, także emeryci i wdowy po górnikach dostawali z kopalni „srogi gyszynk” (duży prezent), na który składały się: kiełbasa, wódka i bombony (cukierki) dla dzieci²¹.

Również współcześnie – a szczególnie na Śląsku – w kopalniach znajdują się wizerunki św. Barbary oraz poświęcone jej kapliczki i ołtarzyki. Niektóre rodziny na Górnym Śląsku oraz Śląsku Opolskim obraz św. Barbary wieszają w swoim mieszkaniu. Jeszcze w okresie międzywojennym podczas modlitwy zapalano przed nim świecę (dekanat gorzowski, diecezja opolska)²². Na ziemi pszczyńskiej w liturgiczne wspomnienie przed obrazem św. Barbary zapalano „drzymoszki”, czyli specjalne lampki oliwne, modląc się z całą rodziną²³.

Z dniem św. Barbary łączono pewne zwyczaje. Jednym z nich (jak opisuje O. Kolberg) w dziewiętnastowiecznej Warszawie było budowanie łodzi, które musiały mieć wizerunek św. Barbary, bo bez Barbarki nikt nie wypłynął na wodę. W liturgiczne wspomnienie św. Barbary, w kościele NMP na Powiślu, odprawiano uroczyste nabożeństwa, w których uczestniczyły rodziny rybackie z czeladzią, przynosząc ze sobą złowione ryby, które po zakończonych Mszach św. rozdawano ubogim jako jałmużnę²⁴.

Na Pomorzu modlą się do św. Barbary flisacy, rybacy i marynarze, prosząc o ochronę, obfite połowy i szczęśliwy powrót do domu. Nawiązuje do tego znane na Pomorzu przysłowie: „Barbara święta o wodnikach pamięta”, „Barbara święto o rębókach pamiętò”²⁵. Rybacy, pracujący na morzu czy wodach śródlądowych, nie wypływali bez wizerunku św. Barbary. W trudnych sytuacjach zanoszono do niej modlitwy z wiarą, że przyjdzie im z pomocą. O jej orędownictwie w czasie sztormów i ratowaniu się rozbitków wspomina wiele tamtejszych opowieści. Z wdzięczności za ocalałe życie w okolicach portów i rzecznych przystani budowali jej kapliczki²⁶.

---

²¹ K ę d z i e r s k a. *Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia adwentowe* s. 39.

²² J ę d r a k. *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia doroczne* s. 87.

²³ D u d e k. *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia doroczne* s. 77.

²⁴ Z a l e s k i. *Święci na każdy dzień* s. 753; O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 61.

²⁵ B. S y c h t a. *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*. T. 1. Wrocław 1967 s. 18; M. S z u l c. *Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia okresu Adwentu i Bożego Narodzenia w parafii Sianowo na Kaszubach*. Lublin 2000 (mps KUL) s. 30 n.

²⁶ O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 61; *Rok Boży w liturgii i tradycji Kościoła świętego z uwzględnieniem obrzędów i zwyczajów ludowych oraz literatury polskiej*. Red. F. Marlewski. Wyd. 2. Katowice 1932 s. 52.

Mieszkańcy parafii Jabłonna (archidiecezja lubelska) św. Barbarę czczą jako opiekunkę podczas burzy. Wierzą, że chroni przed gwałtownymi burzami i uderzeniami pioruna²⁷. W Przeworsku (diecezja przemyska) wierzą, że jeśli ktoś był gorliwy w modlitwie do św. Barbary, to ona wypraszała mu u Boga „dobrą śmierć”, jak podaje jedna z respondentek: „Jeśli ktoś zachorował, zasłabł – a miał nabożeństwo do świętej Barbary – nie umarł bez ostatniego namaszczenia, zdołał się doczołgać do domu lub ktoś usłyszał jego wołanie, zawołał księdza i ten zdążył się wyspowiadać, przyjąć komunię świętą i wtedy dopiero zmarł”²⁸. Ku jej czci najstarsi respondenci śpiewali pieśń: „Barbaro święta, patronko konania”. Przypisywano jej wstawiennictwo u Boga za grzesznikami: „Święta Barbara perła Jezusowa ścieżka do nieba grzesznikom gotowa”²⁹.

W Opoczyńskim kult św. Barbary uwidacznia się szczególnie po śmierci jakiegoś mieszkańca społeczności wiejskiej. Gdy ciało zmarłego pozostaje w mieszkaniu do dnia pogrzebu, wtedy wieczorami wokół trumny z nieboszczykiem gromadzi się rodzina, sąsiedzi i znajomi zmarłego modląc się w jego intencji. Spośród bogatego repertuaru modlitw i pieśni pogrzebowych śpiewano pieśni do patronki dobrej śmierci: „Barbaro święta perło Jezusowa”, prosząc ją, aby duszę zmarłego oddała „Bogu w niebieskim rogu”³⁰. Wierzą, że Święta powodowana dobrocią i miłosierdziem pomoże umierającemu spokojnie przejść do wieczności. Potwierdza to wezwanie: „święta szczęśliwej śmierci patronko, Barbaro”³¹. Oskar Kolberg zanotował w połowie XIX w., że „dzwoniąc w dzwonek św. Warwarki, modlili się o dobrą śmierć”³².

Szczególne nabożeństwo do św. Barbary miało konspiracyjne polskie podziemie, modląc się o niepodległość podczas wojny i okupacji.

---

²⁷ E. I. G ę c a. *Zwyczaj, obrzędy oraz wierzenia adwentowo-bożonarodzeniowe w parafii Jabłonna (archidiecezja lubelska)*. Lublin 2008 s. 35.

²⁸ Cyt. za: K r u k. *Zwyczaj, obrzędy oraz wierzenia* s. 46.

²⁹ Tamże.

³⁰ Według informacji W.N., J.N., M.N. z Zachorzowa. Obserwacja własna. Zob. też: K u p i s i ń s k i. *Adwent i Boże Narodzenie w regionie opoczyńskim. Studium religijności ludowej*. Warszawa 1997 s. 39.

³¹ K. K. P a ł k a. *Zwyczaj, obrzędy i wierzenia adwentowe i bożonarodzeniowe w parafii św. Maksymiliana Marii Kolbego Wołkowyja (archidiecezja przemyska)*. Lublin 2003 (mps KUL) s. 33.

³² Według informacji W.N., J.N., M.N. z Zachorzowa. Obserwacja własna. O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 65.

Święta Barbaro, górników patronko,
zejdź w niewoli podziemie czarne
i szaty swoją koronką
osłoń tajna drukarnię.

Patronko pracy podziemnej –
rozświetl kawcia ciemność
lochów, w których się broń wykuwa:
nim padnie hasło,
nad górnikami narodu czuwaj,
a wrogom oczy zasłoń [...].

Święta Barbaro, patronko podziemia!
Rozświetl ciemność podziemia,
uśpij bagnetów dozór
i o Ojczyźnie śniącym niedościgle
otwórz więzienia rygle,
wyroki wroga ciężące jak kamień
na śmierć zaszczytną zamień w walce!

Ciebie wzywamy, górnicy żywcem pogrzebani:
święta Barbaro,
wywiedź nas z otchłani [...]³³.

W polskiej tradycji św. Barbara czczona była także przez panny i ich narzeczonych. Młodzi zanosili modlitwy do Boga i do Świętej, prosząc o odroczenie służby wojskowej dla narzeczonego. Wyrażają to słowa:

Proś Boga, dziewczyno, i świętej Barbary,
Ażebym twój Janek nie stawał do miary [tzn. przed Komisją Poborową]

Narzeczonych, którzy służbę już pełnili, panny oddawały opiece św. Barbary, chcąc w ten sposób uchronić ich przed grożącymi im niebezpieczeństwami³⁴.

³³ J. S z c z y p k a. *Kalendarz polski*. Wyd. 3. Warszawa 1984 s. 306 n.

³⁴ G ó r e c k a. *Barbara* kol. 16; Z a l e s k i. *Święci na każdy dzień* s. 752; J. K l i m a s z e w s k a. *Doroczne obrzędy ludowe*. W: *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*. Red. M. Biernacka, M. Frankowska, W. Paprocka. T. 2. Wrocław 1981 s. 148; O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 61, 65.

III. POSTAĆ ŚW. BARBARY W ZWYCZAJACH I PRZYSŁOWIACH LUDOWYCH

W wielu regionach Polski w dniu św. Barbary zrywano gałązkę z drzewka wiśniowego i wkładano do wody – powinna zakwitnąć w dzień Bożego Narodzenia. Z tego wzrostu przepowiadano obfitość zbiorów owoców w roku przyszłym³⁵. Po schrystianizowaniu w zwyczaju tym dopatrywano się głębokiej myśli teologicznej. Otóż: „Różeczka z korzenia Jessego i kwiat z korzenia jego” – to symbol Chrystusa, którego pielęgnujemy w Adwencie, a który rozkwita w dzień Bożego Narodzenia³⁶.

W tym dniu dziewczyny wróżyły sobie przyszłość z uciętych gałązek wiśni albo czereśni włożonych w wodzie. Jeśli włożona gałąź zakwitła na Boże Narodzenie, to oznaczało szybkie zamążpójście³⁷.

Ze św. Barbarą łączono wiele przysłów meteorologicznych. Warto przytoczyć niektóre z nich: „Święta Barbara po wodzie – Boże Narodzenie po lodzie” (i odwrotnie)³⁸; „Jak Barbara po wodzie, Boże Narodzenie po lodzie, a Wielkanoc o wodzie”; „Jeśli w św. Barbarę gęś po stawie chodzi, to w Boże Narodzenie pływać po nim godzi”³⁹; „Jak na Barbary ciecze, to się zima odwlecze”⁴⁰; „Kiedy na św. Barbarę mróz, sanie na piec włoż”; „Na świętą Barbarę mróz, to na zimę wóz”; „Na Barbarę miętko, szykuj sanie prędko”; „Na Barbarę mróz – składaj chłopie wóz, a jak rozstaje – składaj chłopie sanie”⁴¹; „Barbara mrozi, Mikołaj lód wozi”; „W święto Barbarki najlepsze

³⁵ F. L o r e n t z. *Zarys etnografii kaszubskiej*. Toruń 1934 s. 75 n.

³⁶ P. P a r s c h. *Rok liturgiczny*. T. 1: *Okres Bożego Narodzenia*. Poznań 1956 s. 123 n.

³⁷ O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 65.

³⁸ B u k o w s k a - F l o r e Ń s k a. *Kult świętych* s. 339; A. Ś w i d z i ń s k a. *Zwyczaj, obrzędy oraz wierzenia adwentowe i bożonarodzeniowe w parafii Lesko (archidiecezja przemyska)*. Lublin 2003 (mps KUL) s. 33.

³⁹ P. K l e j n y. *Zwyczaj, obrzędy oraz wierzenia adwentowe i bożonarodzeniowe w parafii Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Krasnobrodzie (diecezja zamojsko-lubaczowska)*. Lublin 2003 (mps KUL) s. 42.

⁴⁰ Według informacji A.S., M.S., J.S. z Ludwinowa; Z.Ł. z Kraśnicy i wielu innych respondentów. Zob. też: Ś w i d z i ń s k a. *Zwyczaj, obrzędy oraz wierzenia* s. 33. Według relacji K.S., J.S. ze Straszowej Woli, na św. Barbary zrywano gałązkę wiśni przed wschodem słońca, która miała zakwitnąć na Boże Narodzenie. Por. E. W ł a d y k o w a. *Ludowe przepowiednie pogody*. „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 9:1965 s. 177. W Opolskiem: „Kiej na Barbórka ciece latoś się zima odwlecze”. J ę d r a k. *Zwyczaj, wierzenia i obrzędy doroczne* s. 88.

⁴¹ M. K u c z e r e n k o. *Zwyczaj, obrzędy oraz wierzenia adwentowe i bożonarodzeniowe w parafii Gwizdów w archidiecezji przemyskiej*. Lublin 1998 (mps KUL) s. 38.

tarki”⁴²; „Niech każda pamięta, jaka Barbara, takie święta”⁴³; „Pasterz wolałby widzieć w stadzie wilka, niż na Barbarę słońca chwilką”; „Na Barbarę jasno – w gumnach ciasno”⁴⁴.

Obecnie niektórzy respondenci podają w wątpliwość sprawdzalność przysłów o charakterze meteorologicznym: „Święta Barbara jest już stara i nie prorokuje, bo się wcale nie sprawdzi” lub „Barbara się zestarzała i już prawdy nie powie”⁴⁵.

*

Żywotny w średniowieczu kult św. Barbary opierał się na skromnych przekazach historycznych w dużej mierze legendarnych, ale też na wydarzeniach autentycznych. W religijności ludowej postać św. Barbary łączono z różnymi zawodami, których uprawianie niesło ze sobą liczne niebezpieczeństwa, wraz z zagrożeniem życia. Uważano ją głównie za patronkę dobrej śmierci, dlatego jej kult związany był przede wszystkim z nagłą, choć niespodziewaną śmiercią. Za patronkę dobrej śmierci obierali ją sobie przede wszystkim górnicy, hutnicy, marynarze, rybacy, żołnierze, kamieniarze i inni. Pracownicy tych zawodów czcili ją w odpowiedni dla siebie sposób. W Polsce św. Barbara jest czczona przede wszystkim jako patronka górników oraz dobrej śmierci. Jej kult należy do najstarszych. Wiele kościołów i kaplic poświęcono jej imieniu, co jest swoistym fenomenem na tle innych patronów.

Do czasów współczesnych w jej święto na Śląsku oraz w innych regionach górniczych organizowane są Msze św., w których uczestniczą górnicy z rodzinami, dziękując za opiekę w ich życiu zawodowym i rodzinnym. Kult św. Barbary, jako patronki dobrej śmierci, rozszerzył się na obszar całej Polski. Umieszczenie święta na początku Adwentu sprawiło, że wokół patronki tego dnia powstało wiele przysłów przepowiadających pogodę na Boże Narodzenie. Występowały też powiedzenia o charakterze wegetacyjnym i matrymonialnym. Niektóre z nich przetrwały do czasów współczesnych, co świadczy o żywotności kultu św. Barbary oraz popularności jej postaci w religijności ludowej mieszkańców naszego kraju.

---

⁴² P a ł k a. *Zwyczaj, obrzędy i wierzenia* s. 33.

⁴³ E. F e r e n c - S z y d e ł k o w a. *Rok kościelny a polskie tradycje*. Poznań 1988 s. 27.

⁴⁴ O g r o d o w s k a. *Radość wszelkiego stworzenia* s. 65.

⁴⁵ A. G r z e s i u k. *Zwyczaj, obrzędy oraz wierzenia adwentowe i bożonarodzeniowe na terenie parafii Kamionka (archidiecezja lubelska)*. Lublin 2000 (mps KUL) s. 51.

BIBLIOGRAFIA

- B a r a n o w s k i W.: Tradycyjny terminarz prac gospodarczych w południowej części woj. łódzkiego. „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 16:1972 s. 43-63.
- B a r t o s z e w s k i K.: Adwent III. W tradycji polskiej. W: Encyklopedia Katolicka. T. 1. Red. F. Gryglewicz [i. in.]. Lublin: TN KUL 1973 kol. 114-115.
- B a z i e l i c h B.: Święta Barbara – patronka górników. W: Górniczy stan w wierzeniach, obrzędach i pieśniach. Red. D. Simonides. Katowice: Wyd. Śląski Instytut Naukowy 1988 s. 343-371.
- B u k o w s k a - F l o r e Ń s k a I.: Kult świętych i jego symboliczne wartości w religijności ludowej. W: Pluralizm kulturowy i religijny współczesnego świata. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu profesorowi Henrykowi Zimoniowi SVD w 70. Rocznicę urodzin. Red. Z. Kupisiński, S. Grodź. Lublin: Wyd. KUL 2010 s. 337-347.
- C h a n t r a i n e G.: Dziewica Maryja we wspólnocie świętych. „Communio” 9:1989 nr 3(51) s. 107-109.
- D u d e k A.: Zwyczaje, obrzędy i wierzenia doroczne na ziemi pszczyńskiej. Lublin 1986 (mps KUL).
- F e r e n c - S z y d e ł k o w a E.: Rok kościelny a polskie tradycje. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1988.
- G e r l i c h H., G e r l i c h M. G.: Sacrum, rodzina, tradycje: świętowanie roku kościelnego w tradycyjnej kulturze plebejsko-miejskiej. Katowice: Śląsk 1995.
- G ę c a E. I.: Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia adwentowo-bożonarodzeniowe w parafii Jabłonna (archidiecezja lubelska). Lublin 2008 (mps KUL).
- G l o g e r Z.: Encyklopedia staropolska. T. 4. Wyd. 2. Warszawa: Wiedza Powszechna 1972.
- G ó r e c k a J.: Barbara I. Kult II. W folklorze polskim. W: Encyklopedia Katolicka. T. 2. Red. F. Gryglewicz [i. in.]. Lublin: TN KUL 1976 kol. 14-16.
- G r z e s i u k A.: Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia adwentowe i bożonarodzeniowe na terenie parafii Kamionka (archidiecezja lubelska). Lublin 2000 (mps KUL).
- J a n i c k a - K r z y w d a U.: Patron, atrybut, symbol. Poznań: Pallottinum 2003.
- J ę d r a k F.: Zwyczaje, obrzędy i wierzenia doroczne w dekanacie gorzowskim (diecezja opolska). T. 1. Lublin 2000 (mps KUL).
- K l e j n y P.: Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia adwentowe i bożonarodzeniowe w parafii Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Krasnobrodzie (diecezja zamajsko-lubaczowska). Lublin 2003 (mps KUL).
- K l i m a s z e w s k a J.: Doroczne obrzędy ludowe. W: Etnografia Polski. T. 2. Przemiany kultury ludowej. Red. M. Biernacka, M. Frankowska, W. Paprocka. Wrocław: Ossolineum 1981 s. 127-153.
- K o p e ć J. J.: Bogurodzica w kulturze polskiej XVI wieku. Lublin: RW KUL 1997.

- K o z i e r s k a G.: Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia adwentowe i bożonarodzeniowe w parafii św. Trójcy w Wieszowie (diecezja gliwicka). Lublin 1998 (mps KUL).
- K r a k o w i a k Cz.: Życie sakramentalne chrześcijanina. W: Być chrześcijaninem dziś. Teologia dla szkół średnich. Red. M. Rusecki. Lublin: RW KUL 1992 s. 438-490.
- K u c z e r e n k o M.: Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia adwentowe i bożonarodzeniowe w parafii Gwizdów w archidiecezji przemyskiej. Lublin 1998 (mps KUL).
- K u p i s i ń s k i Z.: Adwent i Boże Narodzenie w regionie opoczyńskim. Studium religijności ludowej. Warszawa: Verbinum 1997.
- K u p i s i ń s k i Z.: Śmierć jako wydarzenie eschatyczne. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe oraz zaduszkowe mieszkańców regionu opoczyńskiego i radomskiego. Lublin: Wyd. KUL 2007.
- K u p i s i ń s k i Z.: Wielki post i Wielkanoc w regionie opoczyńskim. Studium religijności ludowej. Warszawa: Verbinum 2000.
- L o r e n t z F.: Zarys etnografii kaszubskiej. Toruń: Wyd. Instytutu Bałtyckiego 1934.
- M a r l e w s k i F. (red.): Rok Boży w liturgii i tradycji Kościoła świętego z uwzględnieniem obrzędów i zwyczajów ludowych oraz literatury polskiej. Wyd. 2. Katowice: Wyd. Św. Stanisława 1932.
- M i o d u s z e w s k i M.: Śpiewnik kościelny. Kraków: Zgrom. XX. Mis. 1838.
- N a d o l s k i B.: Liturgika. T. 2. Liturgia i czas. Poznań: Pallottinum 1991.
- N a p i ó r k o w s k i C.: Maryja Matka Boga. W: Być chrześcijaninem dziś. Teologia dla szkół średnich. Red. M. Rusecki. Lublin: RW KUL 1992 s. 180-186.
- N i e w ę g ł o w s k i W. A.: Leksykon świętych. Warszawa: PWN 1998.
- O g r o d o w s k a B.: Radość wszelkiego stworzenia. Rzecz o Adwencie i Bożym Narodzeniu – historia, tradycja, obyczaj polski. Warszawa: Verbinum 2008.
- P a ł k a K. K.: Zwyczaje, obrzędy i wierzenia adwentowe i bożonarodzeniowe w parafii św. Maksymiliana Marii Kolbego Wołkowyja (archidiecezja przemyska). Lublin 2003 (mps KUL).
- P a r s c h P.: Rok liturgiczny. T. 1. Okres Bożego Narodzenia. Poznań: Pallottinum 1956.
- P e r s z o n J.: Na brzegu życia i śmierci. Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia pogrzebowe i zaduszkowe na Kaszubach. Lublin: TN KUL 1999.
- P o ś p i e c h J.: Zwyczaje i obrzędy doroczne na Śląsku. Opole: Wyd. Instytut Śląski w Opolu 1987.
- S o b c z y ń s k a K.: Obrzędy i zwyczaje doroczne na Górnym Śląsku. W: J. M a r c i n k o w a, K. S o b c z y ń s k a. Pieśni, taniec i obrzędy Górnego Śląska. Warszawa: COMUK 1973 s. 173-260.
- S y c h t a B.: Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej. T. 1. Wrocław: Ossolineum 1967.
- S z c z y p k a J.: Kalendarz polski. Wyd. 3. Warszawa: Pax 1984.
- S z u l c M.: Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia okresu Adwentu i Bożego Narodzenia w parafii Sianowo na Kaszubach. Lublin 2000 (mps KUL).

- T o m i c k i R.: Religijność ludowa. W: Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej. Red. M. Biernacka, M. Frankowska, W. Paprocka. T. 2. Wrocław: Ossolineum 1981 s. 29-70.
- W a l l i s S.: Obrzędy ludowe na Śląsku. W: Przewodnik Młodzieży Powstańczej. Kalendarz Oddziałów Młodzieży Powstańczej na rok 1935. Katowice 1935 s. 93-98.
- W i t Z.: Liturgika. W: Być chrześcijaninem dziś. Teologia dla szkół średnich. Red. M. Rusecki. Lublin: RW KUL 1992 s. 415-427.
- W ł a d y k o w a E.: Ludowe przepowiednie pogody. „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 9:1965 s. 175-181.
- W y s o c k i J.: Adwent i Boże Narodzenie. Liturgia domowa. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne 1994.
- W y s o c k i J.: Rytuał rodzinny. (Aby rodzina była bardziej Kościołem). Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne 1983.
- Z a l e s k i W.: Rok kościelny. Święta Pańskie, Matki Bożej, Apostołów, Świętych i Błogosławionych Polskich oraz dni okolicznościowe. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 1989.
- Z a l e s k i W.: Święci na każdy dzień. Łódź: Wydawnictwo Salezjańskie 1984.
- Z u b e r b i e r A.: Niepokalane Poczęcie Najświętszej Maryi Panny. W: A. Zuberbier (red). Słownik teologiczny. Katowice: Księgarnia św. Wojciecha 1998 s. 343-344.

THE CULT OF SAINT BARBARA IN POLISH FOLK RELIGION

S u m m a r y

The purpose of this article is to show the importance of Saint Barbara in Polish traditions and folk religion. The study is based mainly on the author's ethnographic field research conducted in the regions of Opoczno and Radom in 1990-1993, and in 1995-2005, as well as on research about St. Barbara's cult featured in master's theses and doctoral dissertations written at the Institute of Fundamental Theology of John Paul II Catholic University of Lublin. The article consists of three sections. First, the figure of St. Barbara is introduced with focus on her biography. In the second part, the role of this Sainly Woman in Polish folk religion is illuminated, and in the third section, the significance of the St. Barbara cult is presented through customs and folk proverbs.

In Poland, the cult of St. Barbara has a very long and lively tradition, and can be traced to the Wawel Cathedral in Kraków. The first mention of this Saint in liturgy is found in the "Gertrude Psalter", dating from 11th Century and belonging to a daughter of the early Polish King Mieszko II. St. Barbara is the patroness of a good death, virtuous brides and family life, and is the protectress from fires, thunderstorms, and sickness of the plague, as well as cemetery chapels. She is venerated primarily by people who are exposed in their occupations to unexpected sudden death, such as miners, steel workers, sailors, fishermen, soldiers, masons, prisoners, bricklayers, gunners, carpenters, blacksmiths, and manufacturers of fireworks. Employees of these professions honor St. Barbara in their own specific ways.

Placing the Feast of St. Barbara on December 4 has contributed to the fact that around her, as the Patroness of this day, there have arisen a lot of proverbs predicting the weather for Christmas. Some of these sayings have survived to modern times, and testify to the vitality of the cult of St. Barbara and her popularity in a folk religiosity in Poland.

Translated by Stanisław A. Wargacki SVD

Słowa kluczowe: etnograficzne badania terenowe, religijność ludowa, tradycja ludowa, kult św. Barbary, przysłowia ludowe, patronka dobrej śmierci.

Key words: ethnographic field investigations; the cult of St. Barbara, folk religiosity, folk tradition, proverbs, patroness of good death.